

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

23e jaargang nr. 11

15 maart 1970

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. De Humanistische Pers

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 8,50 per jaar
overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Rationalisme

(Een vraaggesprek met prof. dr. G. Stuiveling)
vraag:

Eén van de traditionele stromingen in het denken, die bijgedragen hebben tot de vorming van het moderne humanisme, is het rationalisme. Wat verstaan we daar precies onder.

Dat is niet zo moeilijk te zeggen. Het is een min of meer overdreven aandacht en waardering voor het denken, voor het logische denken. Min of meer overdreven omdat men vooral na de periode die daaraan vooraf is gegaan, dus de zestiende en zeventiende eeuw, toch wel de verschillende factoren van de menselijke cultuur onder één hoedje trachtte te vangen — en dat hoedje was het verstand, het denken, de rede. Nu kan men met een definitie van het woord rede wel alle kanten uit. Maar wanneer ik bijvoorbeeld denk aan mijn eigen vak — de literatuur — waar men geprobeerd heeft allerlei redelijke voorschriften te geven voor het ontstaan en de waardering van de kunst, dan is daar naar mijn vaste overtuiging een grens overschreden. En dat is dacht ik ook de reden waarom na korte tijd dit rationalisme, dat in de 18e eeuw een grote rol heeft gespeeld, weer uit de mode is geraakt.

Afgezien van het feit dat er misschien altijd in de cultuur een soort slinger-beweging bestaat, moet men toch zeggen dat hier het rationele in de 18e eeuw te ver is gegaan. Maar de slingerbeweging gaat dan ook weer te ver terug en naar mijn opvatting heeft de 18e eeuw met zijn rationalisme in bijzondere mate bijgedragen tot het ontstaan van allerlei moderne kritische begrippen. En ik deel niet de mening van degenen die de achttiende eeuw eigenlijk een beetje uit het ritme van de West Europese cultuur vinden gaan. Integendeel, ik vind het met name in Frankrijk een bijzonder grote eeuw. En ik geloof dat zonder de Franse — toch voor een groot deel rationalistische — denkers, o.a. van de Franse encyclopedie, West Europa nooit geworden zou zijn wat het met name in de 19e en ook in de 20e eeuw op wetenschappelijk gebied geworden is.

Wij staan met dit rationalisme ook nu in een grote geestelijke stroming, waarvan men het belang moeilijk kan overschatten.

Het achttiende eeuwse rationalisme was vooral ook een reactie op de macht van de godsdienst op allerlei terreinen — ook dat van de wetenschap. Dergelijke pretenties hebben de grote godsdiensten niet meer. Heeft een rationalisme in dat opzicht nu nog zin? Of is het een zo algemeen goed geworden, dat alles er van doordrongen is?

Dat laatste is in veel opzichten waar. De vechthouding tegenover de kerkelijke pretenties kan men voor een belangrijk deel wel prijs geven al geloof ik niet dat men dat ten volle kan doen. Wij kunnen natuurlijk in Nederland makkelijk min of meer open zijn voor alle mogelijke andere stromingen, maar als ik denk aan de toestanden in Spanje en Portugal, eigenlijk toch ook wel in Italië, waar nu net van het Vaticaan uit een poging wordt gedaan om de echtscheidingswet, die strikt nodig is, te torpederen, dan ben ik nog niet zo gerust op deze gang van zaken. Het rationalisme heeft zich in de 17e — sinds Descartes — en ook in de 18e eeuw natuurlijk tegen de kerk verzet, maar niet alleen op wetenschappelijk terrein, op het strikte denken, eigenlijk de eksakte wetenschappen, wiskunde en de natuurwetenschappen, maar toch ook op maatschappelijk terrein. En ik moet zeggen dat ik de pretentie van de katholieke kerk met name, op maatschappelijk terrein nog altijd een bijzonder ernstige zaak vindt. En dan denk ik ook al weer aan Spanje en Portugal, maar natuurlijk in bijzondere mate aan Zuid Amerika.

Ik ben er niet van overtuigd, dat een georganiseerde macht als de katholieke kerk is, zo makkelijk zijn pretenties prijs geeft. Al is het waar, dat hier in Nederland sinds het pastoraal concilie binnen de katholieke kerk een enorme mate van modernisering tot stand is gekomen, men ziet toch ook dat hiertegen verzet rijst en wel van de hoogste niveaus, met name in Duits-

een radio-uitzending van zondag 15 maart 1970

land en vooral in het Vaticaan en de Nederlandse katholieke kerk in zijn streven alleen laat staan.

En vandaar dus dat ik uw optimistische mening, dat van deze kant om zo te zeggen voor het rationele niets meer te vrezen zou zijn, niet onmiddellijk deel. Maar er komt nog iets anders bij.

Dat is dit: het rationele leeft in de wetenschappen en in de techniek. Wij zouden natuurlijk helemaal niet over elektrisch licht beschikken en niet over peniciline als er geen resultaten van wetenschap waren. Ik heb meer dan eens betoogd dat de wereld waarin wij leven helemaal niet door de politici en ook niet door de generaals is gemaakt, maar door de ingenieurs. En dat is toegepaste wetenschap. Mijn grote angst voor de situatie waarin we op het ogenblik zijn, is eigenlijk deze: dat wij wel in een wetenschappelijke wereld leven, en dus eigenlijk in een toegepast rationalisme leven, maar dat de mens, en vooral de niet-academisch geschoolde mens zich dat helemaal niet bewust is. En daarom zulke griezelige dingen kan doen met de techniek die nu eenmaal onze cultuursfeer in belangrijke mate bepaalt. Wanneer ik de resultaten van die techniek zie, en ik zie de draagwijdte, de reikwijdte daarvan, dan vind ik het maar gevaarlijk speelgoed in handen van mensen die zelf niet rationeel denken.

en dat kunnen toch ook de politici zijn?

Dat zijn helaas de politici en dat zijn de militairen en dat zijn ook nog heel andere groepen. Als het de politici zijn dan moet ik inderdaad konstaten dat een wild geworden politicus die de macht in handen heeft, laten we zeggen een wild geworden diktator, in de middeleeuwen wellicht kans zag honderd mensen met zwaarden en knotsen op honderd andere mensen af te sturen, ook vaak honderd tegen twintig uiteraard, maar dat tegenwoordig zo'n wild geworden politicus die de absolute macht heeft, in enkele van de grootste landen ter wereld, in staat is met één bevel het leven van miljoenen mensen te beïnvloeden en als we dat historisch niet gezien hadden in Hiroshima, dan zouden we nu misschien nog illusies kunnen hebben dienaangaande, maar dat kan natuurlijk helemaal niet meer. Die illusies zijn voorbij. We moeten ons in dat opzicht rekenschap geven van het feit dat deze rationele winst van de techniek in handen van een niet-rationeel politieke denker en machthebber een doodgriezelige zaak is.

Is het niet zo dat denken op het terrein van de politiek helemaal nog op middeleeuwse denkpatronen berust: nationale eer, prestige-overwegingen e.d. spelen daar immers nog altijd een rol? Manieren van denken die in de wetenschap helemaal hebben afgedaan.

In dat opzicht wil ik u uw illusies niet ontnemen. Ik geef toe dat in de wetenschap het argument zo absoluut geldt, dat daarnaast natuurlijk geen andere factoren aan bod komen. Denken op gezag speelt daar geen rol. Maar, neemt u me niet kwalijk, in de hele strijd van de stu-

denten tegen het establishment van de professoren speelt de angst voor het opgedrongen gezag wel degelijk een rol. En ik moet u ook zeggen dat het wel bestaat. Er is natuurlijk geen sprake van dat in de academische wereld de menselijke ondeugden afwezig zijn en de menselijke agressiviteit afwezig is. Ik moet u dus wel waarschuwen voor de illusie dat binnen de wetenschap de rationele factoren de enige zouden zijn en dat ze buiten de wetenschap zouden ontbreken. Ik geloof ook niet aan een cultuur en ik geloof ook niet aan een politiek waar alleen het rationele een rol zou spelen. Daarvoor is de mens veel te gecompliceerd. En wanneer ik denk aan wat Ter Braak vroeger schreef dat het *menselijk belang* hierbij een grote rol speelt — en dan bedoelde hij niet het belang van de duiten of van de winst alleen, maar ook het prestige, het sport-element, het spel-element, het strijd-element, dan zitten daar allerlei irrationele factoren in die ik ook niet uit mezelf

OPROEP

De sociaal-pedagogische sectie van de Humanistische Stichting Socrates zou graag in contact komen met in opvoedkundige problemen deskundige en geïnteresseerde humanisten, die bereid zijn in regionale werkgroepjes sociaal-pedagogische onderwerpen te bespreken, met het doel hierover in publikaties te rapporteren. De voorzitter van de sectie, dr. W. J. Brandenburg suggereert ter gedachtenbepaling de volgende mogelijke onderwerpen:

1. Studiegroep school en milieu.

Kan de school tot milieuverbetering voor het kind bijdragen? Kan de school dat alleen binnen haar eigen muren, of is het zelfs mogelijk, dat er vanuit de school actie tot verbetering van het opvoedingsmilieu uitgaat. Een onderwerp, waarvan de uitwerking beslissend is voor al of niet verbreding van de verantwoordelijkheid van onderwijzer en leer-

2. Studiegroep opvoeding van kinderen buiten het gezin, bijv. in crèches.

We leven in een tijd van verandering, niet alleen in sociaal-economische zin, doch ook van waarden. Men heeft de moed waarden, die men decennia, soms eeuwenlang onbetwifelbaar juist achtte, bij wijze van experiment te toetsen op hun houdbaarheid. Een van deze waarden is de opvoeding der kinderen door de natuurlijke ouders. Men kan zich afvragen of het niet wel zo goed of zelfs beter buiten het gezinsverband kan. Bestaat er collectieve opvoeding? Hier en daar probeert men dit te realiseren in anti-autoritaire kleuterverblijven.

3. Studiegroep bezinning op gezinsstructuur.

Is onze gezinsstructuur de enige aanvaardbare en de enig succesvolle? Kan het zonder gezinshoofd? Wat zijn de resultaten van de opvoeding binnen de kibboets, binnen de kommune? Betekent onze gezinsstructuur te veel discipline, waardoor te veel ik-zwakke ontstaat?

Mocht u geïnteresseerd zijn in een van deze of andere thema's op dit terrein, dan gelieve u zich te richten tot de sekretaris van voornoemde sectie, postbus 114, Utrecht, met vermelding van uw beroep en belangstelling.

MAART AKTIE
Stichting Steunfonds
Praktisch Humanisme

GIRO
6168
Amersfoort

kan weg snijden, als ik bezig ben met wetenschappelijk werk.

Maar het zou wel belangrijk zijn om ze in toom te houden, vooral op het vlak van de politiek waar zulke ontzettend belangrijke beslissingen vallen?

Het zou belangrijk zijn ze in toom te houden, het zou belangrijk zijn ze te compenseren of ze aan te wenden. Ik geloof dat men in sommige humanistische kringen te veel de illusie heeft gehad dat de mens een verbeterbaar dier is. Ik weet dat grote figuren, waaronder Coornhert die ik bijzonder bewonder en zo'n perfectibilisme op nahielden, ik ben daar veel te pessimistisch voor geworden. Ik ben geen calvinist, die aan de erfzonde gelooft, maar aan het menselijk tekort geloof ik wel. En ik dacht dat dat ook geen geloof was. Wanneer men constateert dat de mens niet bij ratio alleen leeft en kan leven, dan zou men terwille van de ratio pogingen moeten doen om op de één of andere wijze een levensvatbaar compromis te vinden met zichzelf en ook met de wereld.

Ik dacht dat de grote figuren in onze cultuur, of het nu dichters of schilders of musici zijn, maar ook grote politici, toch wel voor een deel gedreven zijn geweest, die uit heel andere bronnen hun kracht hebben geput dan alleen uit de ratio. Maar wat ze hebben nagelaten heeft vaak stand gehouden omdat er toch een enorm stuk ratio in verdisconteerd zat. Als ik denk aan iemand voor wie ik alleen maar met zeer gemengde gevoelens een zekere bewondering heb, aan Napoleon, dan vind ik in ieder geval zijn prestatie van een burgerlijk en straf-rechterlijk welboek heel wat groter dan zijn veldslagen. Daar is ook niks van overgebleven behalve een paar verschoven grenzen — maar de rest heeft Europa toch in belangrijke mate geordend — generaties lang.

Is de afbrokkeling van de georganiseerde godsdienst een gevolg van het zich uitbreidende rationalisme?

Voor een deel wel. Ik geloof, dat de kerken zich in de moderne maatschappij, met dat sterk rationele en technische denken, niet meer met de pretenties, die ze vroeger hadden, waar kunnen maken. Wanneer zij verbrokkelen, betekent dit, dat ze afstand moeten doen van hun greep op vroegere terreinen, en zich eigenlijk beperken tot een niet-rationeel terrein. En dat betekent weer dat dit voor veel mensen een niet interessant gebied is. Ik heb er destijds eens over gesproken met mijn vriend professor de Koning uit Gent en die meende dat maar een kwart van de mensen geïnteresseerd zouden zijn in levensbeschouwelijke vraagstukken, als er niet een lange traditie met allerlei sancties was geweest.

Nu, als het juist is, dat men een speciale aanleg, of in zijn aanleg een speciaal facet moet hebben om over levensbeschouwelijke vraagstukken na te denken en er in geïnteresseerd te zijn, dan zal de kerk ook op dat betrekkelijk kleine percentage van de mensen op den duur zijn aangewezen. De rest doet het dan wel met voetbal, met de motor enzovoort. Al kan men dat betreuren.

Heeft het HV voor uw gevoel in deze situatie nog een eigen taak?

Ik dacht het wel. In de eerste plaats omdat die

afbrokkelende godsdienstige cultuur een vacuum open laat. En in de tweede plaats omdat er talloze mensen zijn en ik dacht zeer terecht, die niet bereid zijn hun levensbeschouwing af te koppelen, los te maken van hun rationele kennis. Ik heb de indruk dat wanneer het HV een grondslag heeft het deze is, dat men in de maatschappij met zeer sterke rationele en technische factoren, zoekt naar een grotere kijk op mens en leven, waarin die factoren toch opgenomen zijn, geïntegreerd zijn. Dat wil dus zeggen, wanneer ik het scherp stel, dat de kerk naast het wetenschappelijk-rationele denken een niet-wetenschappelijk denken heeft t.o.v. bepaalde grondslagen van het leven, terwijl het humanisme er naar streeft die beide een gelijke grondslag te geven. Dat betekent dat ik ook kies voor een bepaald sterk rationalistisch gericht humanisme.

En ik dacht, dat het grote belang van dit moderne humanisme is, dat het de mensen een soort eenheid van visie geeft, waarbij ook de moderne wetenschap zijn eigen aandeel heeft, zonder breuk zonder al te grote tegenstellingen.

En dit grote belang, waar Professor Dr. G. Stuiveling op doelt, rechtvaardigt het dringende verzoek van

De Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme GIRO 6168 - Amersfoort

om Uw steun.

GEEF

maar doe het **NU**,
omdat het NU nodig is.

Met uw bijdrage kunnen wij doorgaan.

In de reeks 'Oriëntatie' komt een nieuwe serie onder de titel: *Mens en Politiek*. Daarvan is thans het eerste deeltje verschenen, t.w.

Buitenparlementaire politiek

In deze serie verschijnen voorts:

2. Kiezer en gekozene
3. Ideologie en politiek
4. Pers en politiek
5. Directe democratie

met tussenpozen van 2 à 3 maanden.

Bestellingen: door overschrijving op postrekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht, van f 0,60 per deeltje of f 3,— voor de gehele serie.

2 ton tekort?

Hoe zit dat?

Het Humanistisch Verbond had het afgelopen jaar een exploitatietekort van ongeveer f 100.000,-. Voor 1970 verwachten een aantal mensen een tekort van f 160.000,-. Maar anderen denken dat het best eens kan uitlopen tot 2 ton. En dat is een sombere situatie.

Wat is de oorzaak?

De overheid subsidieert gelukkig een groot gedeelte van de werkzaamheden. Maar in de praktijk wordt subsidie verleend als een honorering van reeds genomen initiatieven.

Nieuwe, noodzakelijke activiteiten moeten meestal lange tijd uit eigen middelen worden bekostigd. Dat wil zeggen, uit de contributie van de leden. En dat legt pijnlijke beperkingen op. Want het Humanistisch Verbond heeft slechts 15.000 leden. Veel te weinig om te zorgen voor een acceptabel werkkapitaal.

Wat is het gevolg?

Belangrijk werk zal daardoor moeten blijven liggen. Aan de broodnodige uitbreiding van het werk zal niet eens kunnen worden gedacht. Sterker nog, als de situatie niet flink verandert, zullen wij onze werkzaamheden moeten inkrimpen. Een groeiend aantal buitenkerkelijke Nederlanders zal daardoor geestelijk in de kou moeten blijven staan. Met alle gevolgen van dien. Dat wordt de nieuwe realiteit.

Wat kunnen wij daar aan doen?

Er moet heel veel gebeuren, dat is duidelijk. Er zullen snel meer leden moeten komen. En er zijn genoeg mensen die daarvoor in aanmerking komen. Uit sociologisch onderzoek blijkt, dat er ongeveer 3 miljoen buitenkerkelijke Nederlanders zijn, waarvan 7% zich humanist noemt. Met andere woorden: circa 195.000 humanisten zijn geen lid! Dáár

moet verandering in komen.

Natuurlijk lukt dat niet van de ene dag op de andere. Daarom zullen de 15.000 leden van het Humanistisch Verbond voorlopig zelf moeten zorgen dat het apparaat blijft draaien en dat het belangrijke werk doorgaat. Daarom moet het tekort van f 160.000,- of misschien zelfs van 2 ton drastisch worden verminderd. En daarbij kunt u ons helpen door nú een bijdrage te storten op giro-rekening 6168 t.n.v. Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme in Amersfoort. Help ons uit die sombere situatie!

**giro 6168 tnv
stichting steunfonds
praktisch humanisme
amersfoort**

artcolpa studio leusden

Geestelijke vorming van jonge mensen. Werk dat spaak loopt als het Humanistisch Verbond er niet in slaagt het tekort drastisch te verminderen!